

ВЗАЄМОДІЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ Й ВИБОРЦІВ

Стаття присвячена вивченню взаємодії народних депутатів і виборців. Наголошено, що, з одного боку, парламент конституційно визначається елементом механізму народовладдя, а з іншого – саме він значною мірою є об'єктом впливу з боку виборців як прямо, так й опосередковано. І парламент, і виборці є взаємними гарантами проведення в Україні виваженої державної політики.

Ключові слова: виборці, держава, громадянин, законодавча інституція, політика, парламент.

Статья посвящена изучению взаимодействия народных депутатов и избирателей. Отмечено, что, с одной стороны, парламент конституционно определен как элемент механизма народовластия, а с другой – именно он в значительной степени является объектом воздействия со стороны избирателей как напрямую, так и опосредованно. И парламент, и избиратели являются взаимными гарантами проведения в Украине взвешенной государственной политики.

Ключевые слова: избиратели, государство, гражданин, законодательная ин-ституция, политика, парламент.

The article is devoted to the study of the interaction of people's deputies and voters. It is stressed that, on the one hand, a parliament is constitutionally determined as an element of the mechanism of the people's power, and on the other hand, it is influenced by the voters both directly and indirectly. Both parliament and voters are mutual guarantors of a well-balanced state policy in Ukraine.

Key words: voters, state, citizen, legislative institution, politics, parliament.

Вступ. Утвердження парламентом в Україні демократичного конституційного ладу передбачає реалізацію низки заходів з трансформації різних сфер суспільного життя й формування демократичної культури відкритого громадянського суспільства. З огляду ж на ту обставину, що сутність трансформаційних процесів полягає в зміні тоталітарного політичного режиму на правовий, неважко зрозуміти, що цей процес вимагає тривалого часу та постійної корекції практичного втілення поставлених завдань [1, с. 137].

Конституційну реформу в Україні, яку планомірно проводить парламент разом з іншими гілками влади, можна визначити як радикальну модель зміни інститутів за доктриною ліберального конституціоналізму. Це дало перевагу політичній, а потім юридичній комбінації переходу до нової виборчої системи за конституційними циклами та, що найголовніше, конституційної зміни форми державного устрою. У перспективі конституційні цикли можуть торкнутися будь-якої сфери конституційних відносин, суб'єктами яких є органи влади. Зазначимо, що конституційними циклами, на відміну від суспільно-історичних, є обумовлені об'єктивними процесами суспільного розвитку або шляхом революційних трансформацій зміни устрою конституційних інститутів влади й місцевого самоврядування, закріплення нових моделей механізму держави та засобів конституційного порядку [2, с. 27].

Безперечно, про ефективну роботу парламенту можна вести мову лише за умови практичної реалізації правових норм у життєдіяльності суспільства шляхом створення дієвої системи державних гарантій захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, сприяння правовому прогресу українського суспільства, якому буде відповідати демократична, соціальна, правова держава [3, с. 35]. І важливу роль у цьому відіграють виборці.

Їхній контроль за державою та її владними інститутами дає змогу збалансувати інтереси суспільства й державного апарату, закласти підвалини подальшої еволюції правової держави і

громадянського суспільства, які не формуються завдяки окремим прийнятим нормативним актам, а є тривалим історичним періодом. Він має бути органічним для народу, який, у свою чергу, також повинен бути готовим до змін, «дозріти» до демократичних новацій [4, с. 37].

Постановка завдання. Саме взаємодія парламенту й виборців є предметом дослідження роботи.

Результати дослідження. Зв'язок парламентарія і виборця є проявом участі громадян України в управлінні державними справами, а саме активною, публічною, добровільною, цілеспрямованою, законною діяльністю громадян України у сфері здійснення державної влади. Така можливість гарантована закріпленням у Конституції України відповідного суб'єктивного права, має на меті формування та контроль за діяльністю законодавчої інституції й державних органів усіх гілок державної влади, а також вплив на прийняття, виконання та нагляд за реалізацією державних рішень з метою втілення громадянами своїх суспільно значущих інтересів і забезпечення нормального функціонування, стабільного розвитку та соціального порядку в державі [5, с. 183].

Зв'язок парламентарія й виборця опосередковує політичну свободу особи, її прямий і безпосередній зв'язок з народовладдям. При цьому реалізація взаємовідносин має як індивідуальний, так і колективний характер. Гармонійне поєднання суспільних потреб та особистих інтересів громадян слугує тими межами, в яких має здійснюватися політичне право. Будь-яке використання такого зв'язку на шкоду народу, суспільству, державі суперечить його істинній природі [6, с. 134].

У відносинах з народним депутатом або всім депутатським корпусом народ ототожнюється з електоратом і означає сукупність громадян України з активними виборчими правами. При цьому конституційна концепція народу базується на рівності громадян у відносинах із законодавчою владою [7, с. 34–35].

Беручи до уваги як суб'єкта взаємодії територіальний колектив, його можна тлумачити як соціальну спільність, що складається в межах спільного мешкання громадян, має своєю основою громадсько необхідну, соціально зумовлену діяльність, яка здійснюється групою людей, об'єднаних спільними інтересами в політичній, соціально-економічній і культурно-побутовій сферах [8, с. 51].

Як правильно зауважують науковці, усвідомлення феномена громади як первинного суб'єкта публічної влади неможливе без комплексного аналізу характерних ознак такого соціального інституту. У цьому колективі людей міжособистісні відносини зумовлені ціннісним та особистісно значущим змістом спільної діяльності – вирішенням проблем державного й місцевого значення. Саме орієнтація на самостійне та спільне розв'язання проблем – питань, справ, які впливають із колективних і власних інтересів і зараховані Конституцією України, законами та підзаконними актами до предметів відання окремих органів публічної влади, з якими співпрацює парламент, розкриває соціальне призначення взаємодії народних депутатів України й виборців [9, с. 52].

Взаємодія парламенту та виборців включає в себе можливості громадян брати як безпосередню участь у здійсненні державної влади шляхом виборів і референдумів, так й участь через вільно обраних представників у роботі державних органів усіх гілок влади (законодавчої, виконавчої та судової). Це комплексне політичне право, яке одночасно є принципом взаємовідносин між державою та її громадянами. Його розвиток у подальшому потребує наукового дослідження й узагальнення відповідних аспектів механізму реалізації цього права, зокрема структури і стадій, а також обґрунтування системи юридичних гарантій, що сприятимуть утвердженню демократії, яку потрібно вдосконалювати як у теорії, так і на практиці за допомогою правового виховання, формування громадянської позиції, підвищення політичної активності громадян, сприяння усвідомленню ними того, що участь у здійсненні державної влади у формі взаємодії з парламентом – не лише їхнє право, а й моральний обов'язок [10, с. 107–117; 11, с. 41].

Виборці як один з елементів громадянського суспільства історично спільно з державою, асоціаціями, політичними партіями, різними соціальними структурами сформували систему правового взаємозв'язку, яка постійно змінюється, вдосконалюється або регресує. Саме виборці є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні [12, ч. 1 ст. 5].

Але правомочності виборців у впливі на перебіг державотворчих процесів не безмежні. Зокрема, незважаючи на положення Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 стосовно можливості проведення законодавчого референдуму й наділення законодавчими повноваженнями парламенту в разі нереалізації цього права безпосередньо народом (статті 5, 38, 69, 72 Конституції України) (абзаци 5–6 пункту 5 мотивувальної частини), не можна погодитися з думкою окремих науковців з приводу необмеженості прав народу та неможливості закріплення їх вичерпного й повного переліку на конституційному та законодавчому рівнях [13].

Безпідставними вважаємо висновки щодо повноважності Українського народу взяти до свого провадження будь-яку справу у сфері державного управління (крім питань, зафіксованих у статті 74 Основного Закону) і прийняти рішення, обов'язкове до виконання на всій території держави. У такому випадку, судячи зі змісту аргументації, народ із безмежними повноваженнями повинен бути головним суб'єктом конституційно-правових відносин. Натомість автори наведеної позиції зараховують його лише до «одного з основних суб'єктів» [4, с. 3; 14, с. 64–65], очевидно, суперечачи самі ж собі.

Звісно, сильна держава – це держава, в якій основою співіснування громадян і парламенту є демократична конституція. Конституційними засобами, що перешкоджають приватизації влади неконституційними суб'єктами в Україні, є демократичні свободи та періодичні вибори до законодавчого органу; реально діючий інститут конституційної відповідальності; правова незалежність засобів масової інформації; дієздатний парламент з контрольними повноваженнями; судовий захист прав і свобод людини та громадянина. Конституційні засоби обмеження влади, в тому числі парламенту, повинні бути спрямовані передусім на забезпечення й захист прав і свобод людини та громадянина.

Ситуацію в Україні можливо змінити тільки в тому випадку, якщо буде обраний якісно інший курс перетворень, заснований на стратегії послідовного руху до нового типу української держави, в якій людина, її права і свободи були б вищою цінністю [15, с. 144–145].

Пізнавальним є досвід парламентської демократії Швейцарії, в якій представники парламенту здійснюють свої повноваження додатково до власної професії. Парламентська діяльність займає до 70% від загального навантаження парламентарія й охоплює чотири стандартні сесії, тритижневі сесії нарад, роботи в комісіях, фракціях, партійну та громадську роботу. Решту часу займає цивільна робота, яку парламентар здійснює, доповнюючи парламентську діяльність. За свою працю в законодавчому органі член парламенту отримує відшкодування, яке дорівнює розміру заробітної плати кваліфікованого спеціаліста. З огляду на це, система демократії Швейцарії є досить показовою для України, адже така система дає змогу встановити відносно невисокий статус державних діячів, оскільки політику тут не вважають фахом, а всі народні обранці повинні, крім публічної діяльності, 50% свого робочого часу присвячувати звичайним професіям [16].

Очевидно, при вищезазначеному підході до реалізації парламентської діяльності народний обранець є ближчим до потреб звичайних громадян. В основі такої взаємодії є баланс взаємних прав та обов'язків, який у пострадянських країнах порушений через відсутність якісної правової бази з питань парламентського функціонування.

Модернізація правового статусу громадянина як реального суб'єкта правового впливу досягається розширенням переліку його правомочностей, що формують законодавчо закріплене право офіційного соціального контролю за функціями держави в процесі трансформації останньої в правову. Оптимізація механізму правової взаємодії держави і громадянського суспільства через взаємодію народних депутатів України й виборців може розглядатися як складова частина загальної проблеми демократизації суспільства та умова підвищення рівня правової культури; формування почуття громадянськості населення; поширення правозахисного руху й нейтралізації елементів субквазігромадянського суспільства [17, с. 14].

Налагоджена співпраця парламентаріїв і виборців може послабити конфліктність у сучасному українському суспільстві, до якої зараховують слабку політичну структурованість українського соціуму та недостатньо високий рівень його конституційної культури; відсутність консолідуючої суспільство ідеології й ефективної національної програми розвитку країни; неякісне правове регулювання конституційних відносин; суперечності в законодавстві; відставання процесуальних конституційно-правових норм від матеріальних; хронічне втручання одних органів влади до компетенції інших, перевищення повноважень; суперечливе тлумачення різними гілками влади конституційних норм; відсутність у владних структур на загальнодержавному та місцевому рівнях належного досвіду вирішення в режимі консенсусу складних питань державотворення; відсутність організаційно-правових механізмів розв'язання конфліктів між різними суб'єктами конституційно-правових відносин [18, с. 117–118]. Ці причини конституційних конфліктів є базовими, і вони зумовлюють виникнення інших конфліктних ситуацій [19, с. 4].

Уникнути повністю конфліктних ситуацій неможливо спільними зусиллями парламенту і громадян. Проте в такий спосіб функція забезпечення народовладдя як один із важливих напрямів функціонування сучасної держави [20, с. 152; 21, с. 74–75] спроможна наблизити Україну до стандартів демократичної і правової.

Висновки. Політична суб'єктність парламенту у сфері народовладдя передбачає не лише формування органів держави, участь у вирішенні державних питань, а й можливість

контролювати роботу державної влади. Отже, з одного боку, парламент конституційно визначається елементом механізму народовладдя [22, с. 18–19], а з іншого – саме він значною мірою є об'єктом впливу з боку виборців як прямо, так й опосередковано. І парламент, і виборці є взаємними гарантами проведення в Україні виваженої державної політики.

Список використаних джерел:

1. Селиванов В.Н. Правовая направленность развития государственности в Украине. Правоведение. 1999. № 1. С. 34–46.
2. Селіванов А.О. Конституція. Громадянин. Суд. Професійні та суспільні погляди. Київ: УАІД «Рада», 2009. 560 с.
3. Тацій В., Тодика Ю. Проблеми становлення сучасного конституціоналізму в Україні. Право України. 2001. № 6. С. 3–7.
4. Мірошніченко Ю.Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні: монографія. Київ: Фенікс, 20012. 360 с.
5. Чуб О.О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Харків, 2004. 212 с.
6. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія / відп. ред. В.Ф. Погорілко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. Корещького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.
7. Коментар до Конституції України / В.Б. Авер'янов, В.Ф. Бойко, В.І. Борденюк та ін.; гол. ред. кол. В.Ф. Опришко. 2-е вид. Київ: Інститут законодавства ВРУ, 1998. 412 с.
8. Выдрин И.В. Территориальный коллектив как субъект местного самоуправления: Государственно-правовые аспекты: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Государственное право и управление; советское строительство; административное право; финансовое право». Екатеринбург, 1991. 15 с.
9. Батанов О.В. Територіальна громада у системі сучасного муніципалізму: доктринальний аналіз. Актуальні проблеми сучасного конституційного права України: зб. наук. праць / відп. ред. Ю.С. Шемшученко та О.В. Батанов. Київ: Юрид. думка, 2014. С. 47–67.
10. Снігур І.Й. Право громадян на участь у здійсненні державної влади. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. Київ: НАВСУ, 2005. № 3. С. 107–117.
11. Снігур І.Й. Механізм реалізації права громадян на участь у здійсненні державної влади: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2007. 225 с.
12. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
14. Смух М.М. Проблема визначення народу як суб'єкта права законодавчої ініціативи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Вип. 36. Т. 1. С. 63–66.
15. Иваненко Г.В. Конституционная модель правового государства : пути ее совершенствования и реализации: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.13. Одесса, 2002. 199 с.
16. Switzerland's Political System and Government. URL: <http://www.swiss-government-politics.all-about-switzerland.info>.
17. Новіков М.М. Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». Харків, 2002. 16 с.
18. Конституційно-правові засади становлення української державності / В.Я. Тацій, Ю.М. Тодика, О.Г. Данильян та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Харків: Право, 2003. 328 с.
19. Беляева М. Конституційні конфлікти й їх вплив на реалізацію політичної функції Української держави. Підприємництво, господарство і право. 2013. № 6. С. 3–5.
20. Тодыка О.Ю. Народовластие в условиях глобализации / под ред. А.В. Петришина. Харьков: Право, 2005. 336 с.
21. Теория государства и права / под ред. В.К. Бабаева. Москва: Юрист, 2003. 592 с.
22. Беляева М. Політична суб'єктність держави у сфері народовладдя: конституційно-правові аспекти. Підприємництво, господарство і право. 2013. № 9. С. 16–19.